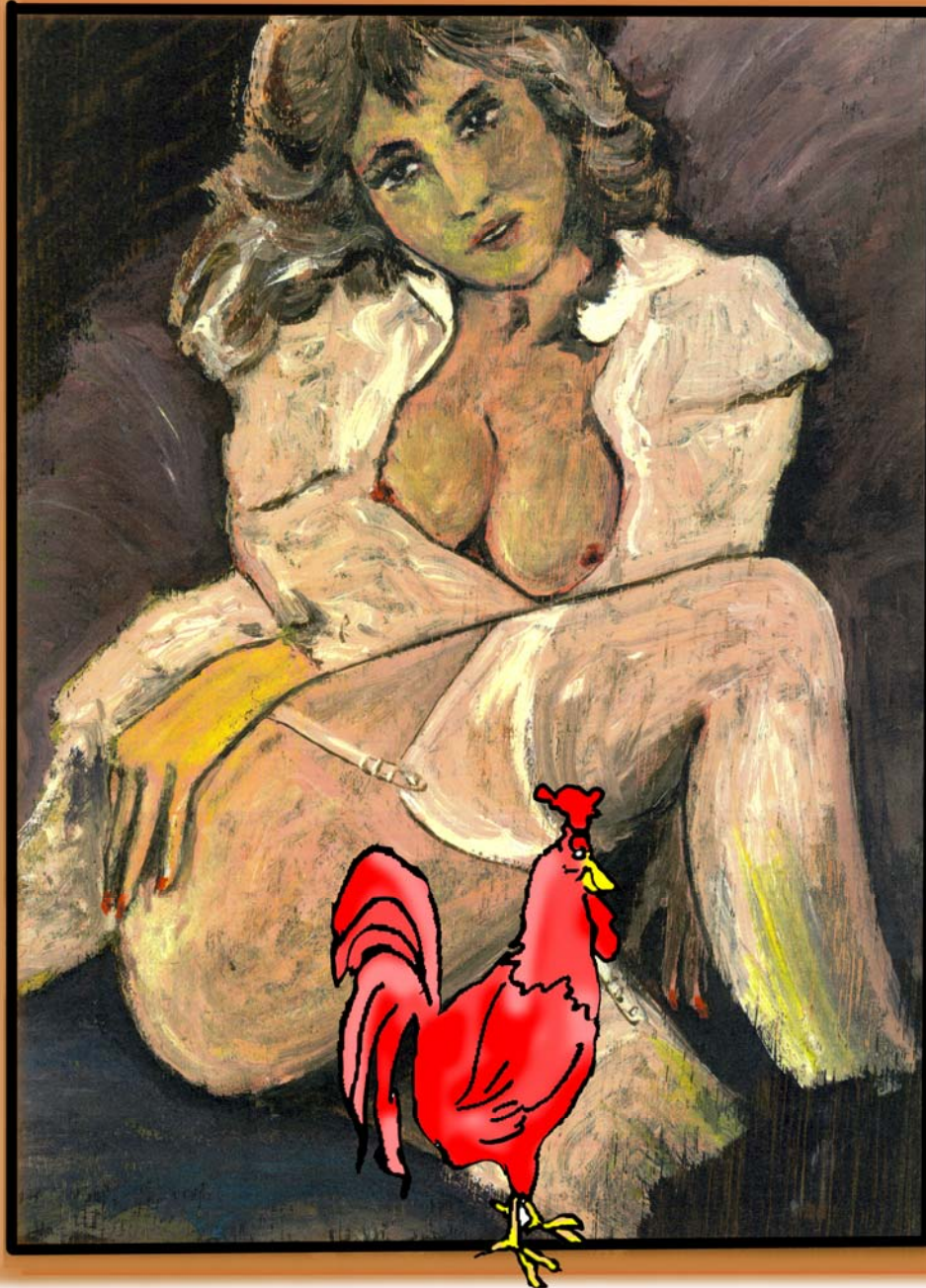

Ahan 2010 * L°55

LI RANTOELE

Gazete di prôze nèn racontece ki rexhe tos les troes moes.
publiyeye pal "RANTOELE" - soce nèn recwârlante (a.s.b.l.)
avou l' aspalaedje del Kiminâlté Walonreye-Brussele

Mwaisse sicrijheu : L.Mahin - Dessins : Djozé
Eplaideu responsâve : Pîre Otjacques

19, rûe d' la Hasse, 6840 Li Tchesteu - Bureau de dépôt : 6840-Neufchâteau
Pris : 3 uros à l'imero ; abonemint po én an : 12 uros (20 po l' etrindjir)
â conte 068-220405-07 - (IBAN BE74 0682 3043 0507)

Li mot « rantoele »

Li mot “**rantoele**”, c’ est dandjeus on riscôpaedje [mécoupure] do shuvion [suite de mots] « l’arantoele » (l’araegneye, l’arincrin). On l’ dijheut purade so l’ Årdene, el Province do Lussimbork, la k’ i s’ prononcive *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantôye, rantoûye, rantoûle, rantwèle, rantwâye, rantwaye, rantwale, evnd.* (ALW 9).

Li Rantoele-soce

Li Rantoele-soce, c’ est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., *a.s.b.l.*) k’ a stî metowe so pîs e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont.

Po pus di racegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a “Li_Rantoele_(soce)”.

Li Rantoele-gazete

Li Rantoele-gazete eplaidé sovint des ârtikes e **rfondou walon** (*orthographe wallonne unifiée*). Mins pacô, nos eployans eto des **rfondants walons**, ki wâdnut sacwants traits des accints do payis. Metans, dins cisse Rantoele ci, les tecses da Jean Goffart, Désiré Mallet, et Christine Tombeur.

publîcîti rîpîsîvîlîbe: Oue Saki, r. du Tchécos 14 B-5110 Oue Saki
Mwèzi n° 0, décembre 94; posse d’êvoyadje: Numéro 1

Li Rantwèle

On fouye (a vrai) po les rîjîzîes do walon - n° 0 - 10 frs

Prumî limero sayrece del Rantoele

Responsâvisté

Les scrijheu(se)s sont responsâves di çou k’ i (ele) sicrijhnut, et les dessineus di çou k’ i croyelnut.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele polèt esse riprins tot marcant l’ sourdant.

Les textes publiés dans "Li Rantoele" peuvent être repris en citant la source.

Et n’ rovyîz nén ki :

xh se prononce généralement **ch** et **jh** se prononce **j** (les 2 se prononcent **h** a Liège); **ea** se prononce **ia** ou **ê** (fr. eau); **én** se prononce généralement **in** (**én** ou **é** a Charleroi); **ae** se prononce généralement **a** (**è** a Liège, **â** a Charleroi dans le suffixe -âdje), **oe** se prononce généralement **wè** (**eû** a Liège, mais aussi **è, û, ë, wa, oû, wê, etc.**), **sch** se prononce **sk** ou **ch** (mais **h** a Liège); **oi** se prononce **wa** a Namur, **wè** a Liège, **ôn** a Charleroi et **oû** a Nivelles, **â** se prononce **au** a Namur, **â** en Haute-Ardenne, et variablement **au, â, ou a** a Charleroi; **ô** se prononce nasalisé en Ardenne et à l’ Est du Brabant (presque **on**), et **oû** a Nivelle; **sh** se prononce **ss** a l’ Est et **ch** a l’ Ouest; **oen** se prononce souvent **on** a l’ Est et **win** a l’ Ouest.

Les linguistes appellent ces lettres des **diasystèmes** ou **archigraphèmes**. E walon, on dit **betchfessîs scrijhas**, (do viebe "betchfessî", *placer tête-bêche*).

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent **è**.
remantchî = rêmantchî; soce nén rêcwârlante.

La lettre **é** ne s’ écrit que si elle représente un phonème du wallon (*ceréjhe, tuzé*). Mais pas si elle provient d’ un calque du français (*prezinter, republike (lire è)*).

Di traze a catoize

Noveas lives

Li **Motî des beldjicisses** (*Dictionnaire des belgicisses*) da Michel Francard et ses aidants est dins totes les livreyes.

N a ladvins 2000 mots do francès d’ Beldjike, brâmint did zels ki provnèt do walon.

Bates di scrijhaedjes

Bate del kiminâlté Walonreye Brussele

Del powezeye po 2500 €

Èn ovraedje odiovizuwel po 2500 ôtes uros.

A rentrer pol 31 di decimbe 2010 e 6 egzimplaires, tot scrijant s’ no a :

Racsegnes :

nadine.vanwelkenhuyzen@c
fwb.be

Pris Djôzef Derbu 2010.

C’ est 3 pris di 750, 500 & 500 € po èn ovraedje di prôze u d’ powezeye e walon. Les ouves doevnut rentrer pol 31 di decimbe 2010, sins mete li no do scrijheu (mins on spot kel frè ricnoxhe). Vos evoyroz 5 egzimplaires so papî di cogne A4, avou ene copeye éndjolieke di rawete, amon : Yvette Plancq, 149, Mont Falijhe, B 4500 Hu, Tel. : 085 21 60 33
Emile : fc114107@skynet.be

LI CWERNEU
HUY

Dandjî di racegnes di rawete ? : Atôtchîz Bernard Louis :

bernardlouis@andenne.be

Fiesses del Walonreye

Pocwè k' li Walonreye s' a basti sins l' walon

Li mot « **Wallonie** » a stî foirdjî e 1844 del pene da Honoré Chavée po câzer del sitindêye galo-romande. E 1846, Tchâle Grandgagnage lyi dinrè l' sinse k' il a co enute [aujourd'hui].

Mins, sapinse a José Fontinne, li sintimint d' unité do Pays Walon n' a skepyî k' avou les greves et les bardouxhas des anêyes 1866 et 1886 (loukîz pp 8-16).

Ces trevêns la d' mizere po les pitès djins vont fé mete so pî li Pârti des Ovrîs del Beldjike (POB). Ci-ci, brâmint dizo l' pene da Emile Vandervelde, va-st eplaidî li Tchâte di Cargnon [*Charte de Quaregnon*] e 1893.

Po lûter culturemint disconte des patrons, ki djâzênt francès, pocwè çki les ovrîs, ki câzênt tertos walon, n' ont nén diswalpé leu lingaedje come usteye di rawete pol « lûte finale ».

Come les Flaminds

Portant, les rclamaedjes po les abondroets linwistikés el Beldjike datèt des minmès anêyes. Li mouvment flamind kimince e 1841 ey adiercî ene prumire feye si côp e 1898, avou li « lwè d' ewâlisté ». Cisse lwè la vout ki l' neyerlandès âye les minme abondroets ki l' francès.

Tant k' â « mouvment walon », il a cmincî e 1856, avou li metaedje so pî del Soce Lidjwesse di Literateure walone (SLLW).

Les SLLW-îs et les ovrîs

Si to rwaites li djivêye di djins ki payèt leu scot a l' SLLW diviè 1890, vouss gadjî ki to n' trovèrs pont d' sindacalisses, et co moens di moenneus do POB. C' est

totès djins bèn metowes, docteurs, eployîs, fonccionaires, rintîs, oficîs d' l' ârmêye.

Ké rvindicâcions ont i pol walon ? Ciete, on sint ki des pareys a Defrecheux, Forir et Lequarrè âreut bèn vlou ki l' walon dvegne on lingaedje come èn ôte. Mins li gros del trope del Societé d' Langue esteut francofile, beldjikin, et disconte di tos les mouvments di rclamaedje des ovrîs.

Leus idêyes sont dins Tâtî

A pârti di 1885, li pîce « Tâtî l' Perikî » da Edouard Remouchamps va rexhe so les scanfârs di tot l' payis, minme a Brussele ey a Anverse. Gn a ene morale di mucheye dirî Tâtî, foirt erî des idêyes do POB.

Tâtî est bârbî, on pitit mestî k' i n' li leyrè djamây vini li tiesse foû des strins [*faire fortune*]. Mins vo l' la ki djowe al lotreye, et paretreut k' il âreut l' gros lot. I dvênt grandiveus, ni vout pus bouter... disk' a tant k' on s' abaitixhe ki c' est èn ôte limero k' a wangnî l' gros lot. « Alez s' ripinde l' essegne » dit-st ele Tonton, si sour. Dj' ô bèn : ridrovoz vosse « sâlon » d' bârbî, et bouter pitiveuzmint, et sopoirter vosse destinêye, come les ôtes pitits ovrîs.

Portant, dins ces ovrîs la, end a ki scrijhèt e walon. Ey edvinter, diviè 1890-1895 li mot « Walonreye », ki n' est nén on « copyî-plaker » do mot francès « Wallonie ».

Gn a don del rediveusté [*anti-conformisme*] (et del creyantisté [*créativité*]) mon les waloneus.

Lidje et Hinnot

Li payis d' Lidje a stî dins les prumîs a rclamer ses abondroets. C' est a Djmepe-so-Mouze ki les prumîs greves ont-st ataké e moes d' mâss 1886.

Portant, li gros do rmowe-manaedje s' a fwait dins l' Hinnot. Mins c' est vola djustumint ki l' sintimint di diferince des pârlers walons est l' pus grande. À resse, li grosse mitan des grevisses, les Borins, ni djâznut nén walon mins picârd (çou k' i n' savênt nén co, di ces trevêns la). Et s' i rescontrèt les grevisses lidjwès, c' est co pire. Adon, i n' si comprindèt pus do tot.

Et pu, li pârti socialisse a skepyî a Brussele. Ey Emile Vandervelde, c' esteut on Brusselwès, dandjreus di parints flaminds, mins ki n' saveut ki l' francès.

Si l' industreye walone âreut yeu stî tote après Nameur, si l' SLLW eyet l' POB ârênt yeu-st avou des moenneus d' après Djiblou, Cîné, Mâtche u Dinant, la k' on comprind ossu bèn li lidjwès ki l' carolo, adon, kécfeye k' on djâzreut ouy walon el Walonreye come on dvize catalan el Catalogne.

Mins avou des « si », on metreut Lidje dins ene botaye, edon ?

Lucyin Mahin

Eternâcionâ

Moudes so les bateas po Gaza

L' estat terorisse d' Israyel a, cor on còp, mostré k' i n' respectêye ni les lwès, ni les djins.

Li flotile del liberté, c' esteut 9 bateas k' apoirtént des rmédes, des djouwets, des materios d' costrujhaedje, evnd, po-z aidî les djins d' Gaza. Les bateas ont stî atakés pa des comandos armés israyelyins li 31 di may.

L' atake s' a fwait dins les aiwes eternâcionâles, çou k' est, sordon les lwès eternâcionâles, do hâcnaedje (del piratreye).

Les sôdârs d' Israyel ont cmincî a tirer, avou des vraiys bales, so les civils dizârmés, et-z è touwer ene vintinne. Pu distrure totes les preuves (cameras, fotos) eyet voler les marchandijhes, avou tos les bagaedjes des djins ki voyaedjént. Eyet reclôre ces-ci dins on camp.

Mins ene camera a plou evoyî, e direk, pal voye d' on spoutnik, les imâdjes di l' atake.

Les sorvicants racontèt eto comint k' il ont stî mâtraitîs eyet margougnîs sicolodjicmint.

Israyel a rindou seulmint sacwants coirs des cis k' ont stî tapés e l' aiwe pâzès sôdârs tins d' l' atake.

Des sorvicants acuzèt eto Israyel d' aveur ene lisse di djins a touwer.

Les mouvments d' solidarité et d' aidance umanitaire diclârèt k' i n' vont nén djoker d' apoirter di l' aidance às djins ki sofrîxhèt a Gaza.

Disk' a cwand nos govienmints vont i continouwer a leyî fé èn Estat sicotike eyet terorisse?

I fâreut shure l' egzimpe des ovris portuwaies suwedwès, ki rfuzèt di disbarker ou ebarker tot l' minme kéne marchandijhe vinant di ou alant e-n Israyel.

I fâreut shure l' egzimpe do Nicaragwa eyet taper foû l' ambassadeur d' Israyel eyet n' pus aveur di rlâcions diplomatikes tant k' i n' respectèt nén les lwès eyet les droets del djin.

Ristudyî l' istwere

I fât di tote foice ristudyî l' istwere po sayî di comprinde kimint k' èn estat-vilvôr [*état-voyou*] pout continouwer a fé çou k' i vout sins câzu aveur di pûnicions des ôtes payis.

Eyet adon, on pout vey ki l' ideyolodjeye siyonisse vént do 19inme sieke (al grande epoke colnialisse). Çà fwait ki ça n' a rén a vey avou on rpayaedje des Estats do Coûtchant po çou k' a-st arivé tins del 2inme guere daegnrece.¹

¹ NDMS Si l' ideyolodjeye siyonisse date bén do 19inme sieke, li sotnaedje d' Israyel pa les ptitès djins d' Urope et d' Amerike bijhrece, c' est - sicolodjicmint - po dmander pardon às djwifs po les macsâdaedjes del 2inme guere daegnrece. Mins c' est nén les Palestinîs ki divrént payî po ces touwaedjes la.

E droet eternâcionâ

Israyel dene come râjhon po n' nén leyî passer les bateas li « disfinse del sovrinté »...

Mins les bateas vont-st a GAZA et NÉN e-n Israyel!

Oudon-bén Israyel ocupe militairmint Gaza; eyet adon il ont l' OBLIGÂCION di s' ocuper d' Gaza, di ses djins, k' il âyexhe a magnî, des mâjhones, evnd.

Oudonbén Israyel s' a rtiré d' Gaza, come i djhèt; ey adon Israyel ni pout NÉN espaitchî tot l' minme kî d' î aler po-z apoirter tot l' minme cwè. Lweyâlmint, gn a k' l' otorité ledjitime di Gaza k' el pôreut espaitchî.

On pout nén dire ene sacwè et ndè fé ene ôte.

Dji pinse ki, come po les djins, i gn a des maladeyes sicolodjikes, come li skizofreneye, ou li sicotisse, i gn a l' minme eto po les sociétés uminnes.

Si Israyel sereut ene djin, el fâreut reclôre dins èn ospitâ po les fôs foirt dandjeus.

Après les ovris des poirts suwedwès, ki rfuzèt d' tcherdjî ou distcherdjî des bateas ki vnèt di u ki vont e-n Israyel, c' est asteure les ovris des poirts del Norvedje ki djhèt k' i n' acceptèt pus d' aidî les terorissses.

Les dokers norvedjins front-st on boycote di deus samwinnes, a pârti do 15 di djun.

Et vos, cwè fihoz vs?

Pablo Sarachaga, so « *Berdelaedjes* »

Eternâcionâ

Dierins biyets so l' Afganistan

Lashkargah li 29 di djun *Dji n' a waire yeu d' ahé [énergie] po scrire di ces tins ci. Et pu : cwè dire del pezansté ki ringne dins-n on ptit ospitâ d' campagne, ki saye di sorviker dins l' biestreye d' ene guere ki n' vout nén djoker, et ki n' sieve a rén ?*

Li samwinne passêye, gn a cwate bombes k' ont peté e minme tins dins nosse pitite veye di Lashkargah. Des bombes fwaite al mwin, k' on lome cial des IED [*Improvised Explosive Device*]. Ele n' ont fwait « ki » troes moirts ey ene vintinne de coixhîs.

Teyoricmint, gn a on plan po fé tourner l' ospitâ strapiveuzmint dins des cas pareys, mins i n' egzistêye ki so papî. Dji vos leye adviner li disdut k' i gn aveut dins l' mâjhon li djoû des esplôzions.

Dispu l' dierinne ofinsive di l' OTAN, li province di Helmande, li pays des Talibans, sereut bén mwaistreye. C' est çou k' on raconte dins l' propagande « crustinne »². Mins c' est totes coyés (sâf vosse respect). Tibî Meyî – et nozôtes avou – î pout esse dischindou a tot moumint.

Tant k' a nosse surté a nozôtes, les omanitaires, les deus costés des margayeus ni nos lairont e pâye ki si on lzî pout dner di l' aidance céridjicâle di bon livea. Mins kimint vôriz adiercî çoula, vos, cwand on voet les set croes po poleur apoirter les usteyes et les medicaments k' i fât dins l' mestî ? Et nén co oizeur riclamer tot

boerlant : i nos fât todi roter a baxhete [*adopter un profil bas*], nos a-t on seriné.

Et, al copete do martchî, co dveur bouter sins brâmint d' aidants. Çou ki fwait k' on nd a radmint s' crevé-sô d' esse èn ovreu omanitaire e l' Afganistan. Et k' on comprend ki les djins ki nos vegnnut trover po-z esse bén sognîs, end ont disk' al pupe eto, paski bén sovint, on n' les sâreut ahessî [*satisfaire*] come i fâreut. A té pont k' on s' dimande si Medcén Sins Frontires, et les ôtes SNR, ont co leu plaeece dins ç' payis ci.

Todi come todi, n a sacwantès loukêyes di solea dins li cir ranoeri ki dji vén d' vos discrire. Metans : di vir kimint k' on-z a stî bén rçûs des docteurs afgans.

Dji m' mete cobén e leu plaeece. Et s' dimander si, la 70 ans did ci, on medcén walon âreut rcû les bresses grand â lâdje ene ekipe di docteurs almands, adon k' les ârmêyes da Hitler vinént d' evayi l' Beldjike.

Si l' livea d' ene civilizâcion si mzeure a çoula, dji vos pou acertiner ki les Afgans sont lon di esse les waeraxhes [*sauvages*] k' on croet k' i sont après mon nozôtes.

Glaireuse, li 10 d' awousse

... ki dj' î rso dispu 15 djoûs.

On n' rivént nén do miercorin do payis des Talibans, la ki tertos vike di l' ahivaedje do

pavoe [*pavot*] come on esteut dvant.

Po cmincî, bodjans nosse tchapea po l' ovraedje des MSF ki sont cwand minme rivnous l'avâ mâgré k' ons âye touwé sacwants d' leus djins e 2004. Mins ki n' volnut nén esse riwaitîs come les aidants d' l' OTAN, come Rasmussen, leu boss, l' a rclamé enawaire. MSF ni fwait pont d' politike, n' est ni avou l' ISAF (foice di l' OTAN), ni avou l' ârmêye, ni avou les Rezistants (Talibans et co des ôtes), ni avou les bindes di bandiys et les martchands d' drouke. MSF vout tot biesmint solâcyî [*soulager*] des djins ki sont margougnîs fizicmint dins leus dispetraedjes.

MSF ni rçût nén on cron patâr di l' OTAN. Ele rote avou des cwârs ki des bénfjhants [*bienfaiteurs*] lyi dennut. Ele n' a siné nou contrat avou l' ministere afgan del santé, po n' nén esse loukeye pa les rezistants come des camaerâdes des cis ki « fwaiynut avou les Almands », des colabos, djans.

Les screts papîs scrotés âs militaires ey eplaidîs sol waibe « Wikileaks » nos mosternut bén k' i gn a brâmint dpus d' moirts civils k' on nel vout bén dire.

End a dj' veyou des femes, des efants, des payizans (k' on rmete todi a des Talibans) (*shûte p. 6*)

² NDMS : Les sôdârs di l' OTAN sont rwaitîs pa les Talibans come des Croejhîs [*Croisés*] ki vnèt ataker les muzulmans, come do tins des Croejhâdes.

Walonreye / Tchômaedje**Bén aprester si responda po dmander ene plaeece**

Les ofices d'eploye (Onem, Forem evnd.) vinèt d'fé rexhe on rapoirt so les pondants et djondants do tchômaedje el Walonreye.

Sapinse a zels, 7 tchômeus walons so 10 ârènt trové ene plaeece li moes di dvant l'inkete s'il ârènt yeu bén aprester li resconte avou l'eployeu.

Dipus d'300.000 foû-posse ârènt stî egadjîs s'il ârènt yeu dné ene boune pougneye di mwin à patron. Udon-bén, èn nén baxhî les ouys tofer tins di l'interviou. Ou co : s' i n' s' ârènt nén greté l' tiesse u passer leu mwin dins leu tchveas. Sacwants patrons n' ont nén egadjî li dmandeu d' plaeece paski si crawate n' esteut nén bén loyeye. Et des ôtes paski li respondeu n' aveut pont d' crawate.

L' economeye del Walonreye ni s' amiderrè waire si les dmandeus(es) d'ovraedje n' aprindèt nén a s' prezinter comifât, dit-st i l' minisse Jean-Marie Macralle.

Brâmint des djonnes atakèt a betchter (begyi) cwand on lzî dmande di djâzer di leu laid costé. Portant Michel Dardenne begueye bén sovint, lu, et k' il est minisse.

Cwand l'eployeu dmande : « Av ene sacwè a dmander ? » sacwants djonnes ni respondnut nén : on côp so deus, li patron ni prind nén ci sôre di candidat la.

Gn a eto les cis ki rôgueynut nierveuzmint cwand on lzî dmande ene kesse : dipus d' 22 âcint.

Noste economeye est plinne di djobs ki ratindnut après on dmandeu ki soeye capâbe di

s' prezinter comifât cwand i va po-z aveur li plaeece. Mins fât cnoxhe kékès tchitcheyes ki les ebâtcheus sont spepieus dsu. Metans, mete e crâssès letes sacwants rahoucants mots do curriculum vité. U sawè bouter so on tâvleu Excel u Open Office.

Rudy Demotte, li prezidint del Walonreye nos a-st anonci cisse samwinne cial k' i va-st alouwer 2 miyons d' uros dins des scolaedjes po-z aprinde às dmandeus d' plaeece a-z aveur on toû dpus ki l' Diale po bén rivni às egadjeus.

I paretreut minme ki ces djins la loukèt li couleur des tchâsses do candidat, et vey s' ele va avou l' cene del marone !

Papî relî pa André Georges Dumoulin.

Ratournaedje : Li Rantoele

Afganistan (shûte)

... k' ont vnou mori dins mes mwins, et ki n' seront rashious [*inscrits*] dins nou redjisse des « damaedjes dilérinns » [*dégats collatéraux*], nén ddja l' ci di nosse prôpe ospitâ !

C' est droci ki dji vos vôreu dvizer del **moirt**.

Metans : vo m' la ki rçût Azar, on rafoirci gamén d' ene dozinne d' anêye, k' a stî prins à mitan d' on « *cross-fire* » (discandje di côps d' feu). Il a ene bale di stitcheye inte li droet peumon eyet l' foete ; il est tchoké ; i nos waite avou ses grands schâyîs ouys. Mâgré

tot çou k' on va sayî pol schaper, il î lairè les hozetes sacwants eures pus târd.

Et mi, dji vs di ki çoula, c' est on **moude** [*meurtre*]. Et ki l' moudreu c' est l' omanité tote etire. Dj' ô bén : ene miete vos ey ene miete mi.

Cwand gn a ene djin ki mourt et k' ele ni divreut nén, i n' mi shonne nén « comifât » di fé come si ça n' nos rgârdève nén. Nozôtes, les sorvicants, nos n' polans nén fé come Ponce Pilâte, et nos è laver les mwins.

Minme si c' est nén nozôtes k' a-st enondé li swè-dijhant guere disconte do terrorisse

– c' est Bush et ses scalots – minme si on n' l' a nén sotnou – c' est Blair et les pareys a lu -. Minme si c' est nén nozôtes k' a saetchî sol tchén do fizik – c' est on sôdârd di l' ISAF, on Rezistant, on policî afgan, on marchand d' pavoe -.

Asteure, loukîz vozôtes-minmes, vaici so Youtube, sacwants d' ces efants la k' estént dins nost ospitâ a Lashkargah. C' est on rapoirtaedje d' on gaztî espagnol.

<http://www.youtube.com/watch?v=HO-4PIHRqgM>

Martial Ledecq

Ratournaedje : Li Rantoele

Spòrts : les tchafiaedjes do Ptit Louwis (16)

I fèyeut tchôd pattavâ

C'esteut à mwès d'julete, i fèyeut tchôd. Minme foirt tchôd. Des temperatures come nos avans râlmint amon nozôtes è l' Beldjique.

So ç' timps la, des djins come nozôtes (enfin quazimint) courént a vélo ou bén djouwént à fotbale.

- Dins l' moes d' jwin, el coupe du Monde m'a fét dmeurer aclapè a l' boesse às imâdjes. E-n Afrique du Sûd, ça n' s' a nén passè come tous les quatre ans.

D' abôrd, gn aveut l' brut avou les vouvouzelas, les fameuses trompetes di làvâ. In brut qui passe les 130 decibels ! Dj' é l' espwêr qu' on n' les va nén etinde âtou des teréns dins no tchampionat.

D' èn ôte costè, les pârtiyès ont pacô arivé a in drole di rezultat avou des trompâdjes d' ârbite. Les decideus d' el FIFA pâlnut d' mete des cameras pou rpasser les imâdjes des fâzes nén trop cléres. El pantomine ès fét bén dins des ôes espòrts. Adon, pouqwè nén l' estitchî à fotbale. A m' n-avis, ça va s' fé in djoû ou l' ôte.

Mins sins roublyî qui, âtou des teréns, ç' n' esteut nén rimpli. Fât dire etou qui les djins làvâ n' ont wêre di liârd et les tegnnut pou mindjî.

- Pou ndè rvènu às rezultats, à contrère di brâmint des djins qui wèyènt voltî les Sud-Amerikins, mi, dji croeyeu às équipes d' Europe. Dj' aveu ene preferince pou les Anglès, les Almands ou

bén les Holandès. Ces dérins s' ont rtrouvé e finale e copagniyè des Espagnols, qu' ont d' ayeurs gagnî pa yin a rén.

C' est in tchampion du Monde qui n' a wêre marquè des gòls (seulmint wit còps dissu set pârtiyès).

On n' pâlrè wêre des Francès qu' estént la grâce a in but da Henri qu' aveut marquè del mwin. Làvâ, is ont tout fét. Ça a cominchî avou l' afêre Domenech-Anelka qu' a fini a l' Assimbléye Nacionâle francesse. Après ene greve di l' ètrinnmint, is n' ont minme nén passè el qualificâcion, batus pa l' Afrique du Sud.

Les Itâlyins ont etou bén displé a leus supòrters.

Divizans do velo...

Mins leyons la l' fotbale pou dvizer di velo. Durant ç' timps la, on a couru troes etapes du tour di France amon nozôtes.

- C' esteut bén pléji, sâf qu' il a ploû du costè di Brussele et di Spâ et qu' i gn a yeu in moncha d' coureus qui s' ont rtrouvés a l' tere avou des ptits ou minme des gros bâbâs.

Pou fiesti les 65 ans di no pus grand tchampion, c' est-a-dire Edy Merckx, les organizeus ont fét passer l' etape padvant s' mâjhon a Meise.

Brussele aveut toulminme disboûrsè 240.000 uros pou-z awè l' Tour. Mins gn a brâmint des ertcheyâdjes economikes, dit-st on...

Bén seur, on a co dvizè dopâdje. Gn a des bruts dissu Armstrong qu' a pierdou douze munutes dissu ene etape. On a etou discouviet in nouvîa prodût dedja eployî e 2009 : l' Aicar, malâjhî a rtrouver dins l' coir eyet disfindu pou les djins. Ene cure coustèyèut 500.000 uros.

Cancellara âreut in ptit moteur dissu s' velo. Li, i vout qu' on féye ene radio di ses djambes.

Pa après, il a co fét tchôd. Minme foirt tchôd ! Eyet Contadôr a gagnî sins trop ataker. Mins nén minme ene etape !

... et d' atletisse

Pou shûre, gn a yeu les tchampionats d' Urope a Barcelone. Rola, Kevin Borlée a rèpoirtè el medaye d' ôr eyet etou l' bronze avou s' frè eyet deus ôtes dins l' erlai quate còps quate cints metes.

- Eyet mi, dji souweu a grossès goutes padvant m' boesse às imâdjes !

Mins vos savoz bén, in spòrtif come mi, ça n' ercule divant rén !

Jean Goffart, li 2 d' may 2010

Istwere

Crijhes di 1866 et 1886 : ôte tchoi k' ådjourdu !

Portant, e 1866, li tchambe des rprezintants aveut tapé foû do Còde Civil li "délit de coalition" : les ovrîs avént insi li droet d' fé greve.

Mins nén co l'ci di s' poleur mete eshonne et creyer des sindicats.

Mins les cwézinnes ni rhassént nén. Adon, les ovrîs ont comincî a djoker [débrayer] dins l' siderudjeye, come às oujhenes del Providence di Mârciene-à-Pont.

Mins li tchmin d' fier, ki si straméve pattavâ l' payis, aveut dandjî d' rayes ! Po l'zès poleur livrer, les patrons ont houkî l' Àrmêye po rmete les ovrîs a l' ovraedje.

Sicrans di esse todi payîs avou des riketes, li 11 d' fevrî 1867, des ovrîs d' Mârciene et do Moncea-so-Sambe, des houyeus do tcherbonaedje di Sacré-Madame, des blankixheus d' Dârmè [Dampremy] ey ene pekêye do Fâbork di Tchâlèrwè fwaiynut serer les oujhenes ene a ene.

Li leddimwin, a l' pikete do djoû, 5 eures à matén, i dischindnut avou femes ey efants à Molén d' Mârciene-à-Pont, tot boerlant « A 32 francs l' farene ». Ca elle est divnowe bèn trop tchire po leû plate boussse et i volnut fé baxhî s' pris.

Des sôdârs sont la a les ratinde, mins les ovrîs arivnut a les fé rcouler.

Les djins s' sievnut zels-minme et peter foû avou des saetchs et des berwetêyes di frumint.

Li lieutenant Baron de Vicq de Cumptich ni balzene pus et fé bouxhî les fiziks. Gn àrè cwate touwés.

Li bardouxha [émeute] va co durer sacwants djoûs. Gn a des djins ki s' fwaiynut arester et calindjî. End a 70 ki seront condânés do Tribunâ d' Tchâlèrwè et 29 del Coû d' Assijhes di Mont.

1886

El crijhe rest la dispu troes ans !

Les 5 et 6 d' avri 1885, li pârti des Ovrîs d' Beldjike (P.O.B.) aveut skepyî a Brussele.

Li 18 di mâss 1886, a Lidje, on fiestixh des 15 ans del Comene di Paris.³ Li sonk ni tådje nén a esse sipârdou dissu l' Plaeece Sint-Lambiet.

Li 25 di mâss 1886, les greves wangnnut l' Noer Payis. Dins les oujhenes, les ovroes [ateliers], les fosses, les machines sont djokêyes. Les fors ni broûlnut pus.

Pârti d' Fleuru, li mouvment a radmint des arokes avou les djindâres.

Li 26 di mâss 1886, les ovrîs s' enondnut às Cwate Bresses di Djilî. Li police fwait astantche et les espaitchî d' avancî pus lon.

Les ovrîs s' pârtixhnut e deus colones, ene ki va viè Dârmè l' ôte ki s' epwinte sol verreye Jonet et sol cene di Lodlinsât.

Di l' après-nonne do 26 di mâss, li feu est bouté a l' verreye et à tchestia

³ NDMS : E 1871, e fén mitan del guere franco-almande, les ovrîs avént prins l' povwer a Paris tot disdjocant Napoleyon III, çou k' ahota l' guere.

d' Eugène Baudoux a Djumet.

A l' vesprêye, gn a 5.000 djins k' arivnut às glaeçreyes di Rou-dlé-Tchâlèrwè. L' Àrmêye saetche dins l' tas : cénk moirts et brâmint des macsâdés. Et des ôtes ramassés pàs djindâres.

Li 27, ça va continuwer. Ene flouxhe di djins va-st ataker des mâjhons et l' Abeye di Soleamont a Djilî. Gn àrè co des moirts a Rou, Tcheslinea et Carnire.

Rapâjhî l' bazâr

Tot çki s' a adon passé e l' Waloneye n' a nén stî po rén. E moes d' avri 1886, el Govienmint meta dissu pîs ene « *Commission du Travail* » po studyî « *la condition ouvrière* ». Et sayî d' s' arindjî avou zels.

Ça n' a mins espaitchî, dins les moes k' ont shuvou, ki des felès codânâcions tcheynuxhe dissu les moenneus et les « piyeus » po « *atteinte a la liberté du travail* » et po robaedjes [vois].

À moes d' avri 1887, el Consey Cominâ di Tchâlèrwè a yeu l' idêye di dmander à Pârlumint l' votaedje d' ene lwè d' amnisteye. El djeu n' a nén duré lontins. On lzî a recassî platezak ki ç' n' esteut nén a zels di « *dicter une ligne de conduite en matière de grâce* » à rwè !

Mins rivoeyans çoula e-n imâdjes :

El mwaisse Titôrvå et L'TROTE VIÈ L' DIERINNE BATE...

Amon nozôtes, el Walonreye, c' est a pârte di 1860 ki les ovrîs ont edâmé les bates conte li capitalisse. Gn a des crijhes k' ont shuvou...

Todi dins l' mizere, les pôvès djins s' metnut a rober l' frumint, et minme saboter les oujhènes.

Leu sonk est sovint spârdou. C' est a côps d' fuzik k' on les vout fé roter droet.

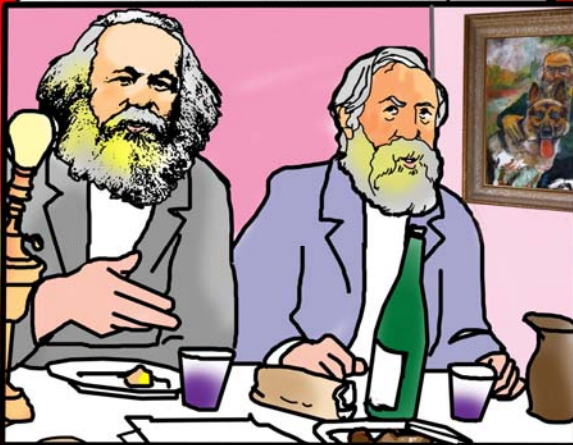

Po s' mî aspoiyî onk dissu l' ôte, les ovrîs adjinçnut des moutouweles, des coperatives et des sindicats.

1860A

Tot ça va, e 1864, diner des idêyes a deus omes : Marx et Engels.

1868, a Montgniye-so-Sambe, les ovrîs s' metnut a distrure li houyreye "Li Spene". Les patrons houcnut l' ârmêye. Gn a 6 ovrîs d' touwés.

E 1867, do costé d' Tchâlerwè, les crijhes mwaijhixhnut les djins. Avou ses fiziks, l' ârmêye les va rapâjhî : troes moirts!

E 1880 Tchâlerwè a co 60.000 ovrîs dissu 255.000 dimorants. Mins e 1885, les moutouweles et les cooperatives vont awè a sotni ene greve di 6 samwinnes dins l' Borinaedje.

Les ôtes pays ont cmincî a s' siervi d' machines, ey insi, poleur vinde moens tchir ki les oujhènes di Waloneye.

Leye k' esteut li pus avanceye va cmincî a râcionâlijhî, et les patrons a taper a make les ovrîs a l' ouxh.

1860B

Les cwézinnes baxhnut tofer. Ça va mâ dins l' siderudjeye, dins les houyires, les verreyes...

Li Rantoele às Belès Letes

limero 10 (rawete al Rantoele 55 do waeyén-tins 2010)

La littérature qui ne choque pas le conservatisme, c'est une littérature morte (Ahmed Zawi)

Paskeyes di Tchicago-el-Walonreya (2)

Moude d'oneur

Dj' âreu polou esse Fadila Laanan ...

Oyi, saiss ! Moussî à PS di Tchâlerwè et, après l' dislaxhaedje del Walonreya, divni li prumire minisse del culteure do Pays Walon, ki dj' loméve dedja, a môde d' après mon nozôtes, Walonistan. Mi prumire bouye, dj' î aveu ddja tuzé, ci sereut di ricnoxhe, dilé les cénk lingaedjes nâcionâs *endogènes* - do pays - sacwants lingaedjes nâcionâs *exogènes* - did foû pays. Il ârênt les minmes waerantixhants droets. Dj' ô Bén ki, come pol walon, li picârd, li gâmès eyet l' lussimbordjwès, les efants des abagants et les ôtes les pôrênt aprinde - po rén - dins les scoles del Redjon Walone, tins des eures normâles di cours. Et avou des ponts ki contrênt po les bultins, ostant k' les cis do flamind et d' l' inglès.

Tot passant pa Nameur, la sacwants samwinnes, dj' aveu mâdjiné m' buro, dins ene tour modiene basteye sol Grognon. Dj' m' voeyeu a relére li djivêye des « lingaedjes redjonâs foû pays » ki serênt ricnoxhous dins les lwès walones. Dj' aveu la scrît so ene foye, dins l' ôre alfabetike : amazir, arabe marokin, kicongo, kinjarwanda, kiswahili, lingala, ourdou, trouk.

Ci n' aveut nén stî âjhey di stichî l' ourdou. N' aveut nén des meyes di Pakistanès ki dmorênt dins l' cotoû. Les sacwants come mi pa k' estênt la dispu ene tchoke, c' esteut des broûleus k' avênt cwité po l' Inglutere, mins dmorer a stok a Ostinde u a Calais. Adon-pwis, rabroker on pô e-n erî

sol Nonne del Beldjike, foiravant sol pays d' Tchâlerwè.

Mins cwand dj' ârê l' âdje d' esse minisse, les Rikins et leus copleus d' l' OTAN âront ramassé leu petêye e l' Afganistan. So ces etrevéns la, li Pakistan serê divnou islamiveus, et tos les cis k' âront dné on còp di spale às « crustins » po tiper des bombletes so li screne des rezistants do Baloutchistan, il âront dvou saiwer à pus abeye. Et l' Urope Bén oblidyeye d' elzès rascodes.

Tot çoula, c' est des boignes contes ki Kevin mi tchante tins des foûzeures, al cantene del sicole, la k' on-z s' dene radjoû a tot còp bon.

Kevin, c' esteut m' prof d' istwere-djeyo di l' anêye passêye.

Cwand dj' a moussî dins s' classe pol prumî còp, e moes d' setimbe la on pô dpus d' èn an, nos ouys si rescontrît d' atoumance, la k' i dmandéve ene kesse sol Mîtrinne Azeye. I rodjixha come ene cressôte. Mi avou, mins ça n' si voet nén so m' morete pea. Dj' lâcha "Tachken, Douchambé u Alma Ata" - i s' adjixheut del mwaisse veye d' on pays d' avâr la - tot baxhant honteuzmint mes iys. Mins dandjreus aspita-t i so mes lepes on ptit soriya ki dj' n' aveu polou mwaistri.

Dispu don, pitchote a midjote, nos nos avêns raprepî a môde di rén. Dj' lyi dmandéve des kesses et des messes so

tot çou k' i nos contève tins des scoles. Lu s' meta a studyî les pondants et les djondants di l' istwere do Pakistan. Et shuve al tévé et sol Daegntoele tos les corwaitaedje politikes so cisse coine la del Daegne, k' i n' î fjwait nén co trop pājhire pol moumint.

Pocwè nosse pa s' a-t i mâvlé araedjî sot sor mi à mitan d' l' anêye ? Dire ki dji m' moussive come ene sins-oneur, avou mes marones-djines todi pus splincantes. K' i gn aveut pont d' avance di wårder mi noret d' tiesse po-z aler avå les voyes, si c' esteut po s' abiyî, padzo l' tiesse, avou des foufes ki mostrént totes les rondeurs di m' coir. Des mousseures di disbâtcheye.

Disbâtcheye, dji l' esteu, mins dins l' ôte sinse do mot : diloujheye, discatibulêye come ene covresse ki l' vexhåd lyi a scroté tos ses poyons.

C' est l' veur ki dji meteu des coûtès tayes et des marones basse cingue. Mins todi avou ene flanele padzo, affisse k' on n' voeye ni m' botroûle ni m' dos, ni l' roye do drî... come on les voeyeut a tot côp bon âs ôtès scolresses k' estént nipêyes come mi. K' ele li fjhént câzu esprès. Dji n' pleu tolminme nén passer po moens k' ene ôte ! Et c' est moman ki m' rabiyeve. Et s' n' aveut ele nén l' air di esse disconte di ces cayets la.

Mins onk k' esteut disconte djamây parey, c' esteut m' fré Perwez. Djalot, va, dandjreus, lu. Foice k' il aveut volou schoûter nosse pere, et s' aler maryî à payis avou ene bâbimene di 15 ans k' i sayive asteure di fé rivni el Walonreye. Et dire ki, co l' anêye passêye, i hantève a stok avou ene glawene di nosse coulot a Lodlinsât. K' i continowe di courtizer, âré, mins catchetmint.

Dji n' sai nén si c' est nosse monpere u nosse monfrere k' î aveut tuzé l' prumî, mins i fourit decidé - dirî m' dos - ki, ezès grandès vacances, dj' erireu à Pakistan. Nén dandjî d' fé on dessin. C' esteut purmint po m' î maryî, sins dmander mi idêye, avou on cuzén u on ptit-cuzén. Onk k' âreut ene miete sitî a scole, et ki

profitreut do mariaedje po-z aveur ses papîs, lu eto, po ravoler sol Beldjike.

Nosse pa aveut ddja atchté les deus biyets "Areyoflote" Zavemtem Islamabad pa Moscou. Dji touma d' astcheyance so les foyes do vol, tot rnaxhant dins les letes do facteur, on djoû del difén do moes d' djun.

Cisse nute la, dji prinda ene grande decizion dins mi ptite caboche di rafoirceye gamene di 17 ans. Dimwin, dji n' rinterreu nén a nosse mājhone. Et-z aler passer totes mes vacances dé ene camaeråde di Gochliye ki s' pa boute a l' areyopôrt, et k' a des biyets d' avion po deus côps rén.

Nos avans stî so tchamps so voyes les deus moes à long. Londe, Malaga, Hamamate, Rimini, Prague.

Mins, e moes d' setimbe, i fala Bén rintro a scole. Rola, gn aveut l' pa et m' fré k' avént vnou trover l' directeur. El pôve mâlureus Kevin, ki n' aveut portant rén a vir avou tot çoula, s' aveut fwait barboter d' astok. Et on-z aveut dedja stî rcweri des grands mots : distoûmint d' mineurs, et hay vos nd âroz. Mins nos avéns po fé po nosse disfinde. Dji n' voeyeu Kevin ki inte mes voyaedjes avou Gwena (li cene di Gochliye). Et lu aveut stî fé tchîf des Scouts dins l' Ovegne câzu on gros moes à long. Nos avéns des alibis d' acî.

Les parints da Gwena m' avént bayî l' djîsse e leu mājhon, et fé vni ene assistante sociåle del proteccion del djonnesse po lyi conter l' paskeye. Li Comene avént ahokî nosse pa et nosse mame. Dji m' aveu leyî dire ki popa esteut fén dismanté, come do laecea k' afût foû d' on cantea, cwand il aveut vudî d' drola avou m' fré - Sint Rok n' eva māj sins s' tchén.

Mins nosse pere ni m' âreut djamây oizou vni trover, ni e li scole, ni amon mes lodjeus. Co on côp, Perwez sereut s' messaedjî.

Li prumî côp k' i m' vina ratinde al rexhowe di l' atenêye, i saya di m' ehertchî d' foice på bresse. Mins mes soçons d' classe n' estént nén Bén lon. I saya Bén d' elzès mancî et dire ki ça n' les competève nén, ki c' esteut des afwaires di famille. Mins dji

breya k' i m' lâtxaxhe. Les deus troes pus castârd's di reto ont yeu rade fwait di l' tini astok et lyi mete li mwin so s' gargasson. Il a bèn dvou leyî la hatche et matche, e voeyant k' il aveut a fé a pus foirt ki lu.

Il a rivnou ene cwénzinne di djoûs après, tot fjhant bebele, ci côp ci. Et m' prinde al doûce, tot djhant ki moman aveut l' tins long après mi, et k' ele si tchoûléve moite câzu totes les shijhes. Et dmorer dispierôteye tins d' parnute. Ki si ça continouwéve, elle aléve souwer so pîs. K' i n' mi foircixhrént pus a spozer m' cuzén do Pakistan. K' i dji m' diveu racmoirder avou nosse pa, k' esteut presse a m' pardonner ttafwait.

Kevin, li bon Kevin ki n' voeyeut l' mâ nene pârt, m' a-st ecoraedjî. Gwena, leye esteut brâmint pus dmefiyante, Ele dimanda po vni avou mi mins dji n' a nèn vlou. C' esteut des mannetès lokes, des cayets ki s' bouwnut divins l' famille.

Dj' elzî a dné radjoû on vénrdi a nonne, po mareder avou on bon couscouste cwand popa rvénreut del moskêye.

Dj' âreu dvou schoûter Gwena.

Asteure, il est l' dimeye di deus. N' a pont d' venêye di couscouste dins l' mâjhône. Moman n' est nèn ddja la, evoye amon ene conoxhance après Lidje.

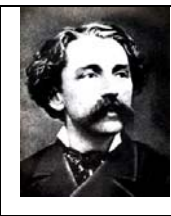
Tant k' a mi, waitîz dins kén estat ki dj' so. Dj' a deus côps d' coutea inte les coisses. Dji so ki s' forsonne. Dji nd a pus po on cwârt d' eure a viker. Perwez est la ki brait come on pâpåd, avou s' crin-d'-aresse plin d' sonk e s' mwin. Popa ramxheye dins l' bele plaèce. Dji l' ô co ki câze â telefone avou les djindâres. Portant mes ouys sont clôs et dji n' bodje pus.

« Oyi, c' est po on moude â 10, rowe des teris a Lodlinsât. K' i vnexhe do côp. »

Dj' âreu polou esse Fadila Laanan. Al difén, dj' ârè tolminme mi ptite gloriyole : dji serè l' prumî moude d' oneur di l' istwere del Walonreye.

Peneus rconsolaedje !

Lucyin Mahin, nèn eplaidî.

Mallarmé, ratourné pa **José Schoovaerts**

Zuvion del Grande Basse

Li tchâr est trisse, way ! Et dj' a leyî la tos mes lives.

Endaler fou ! Vaila, dji sin k' les moxhons ont l' five, pierdous inte el riboutante schoume eyet l' cir.

Rén n' va rastini m' cour lon del l' basse ki wachote, nèn ddja les fleurs do vî corti si plaijhant a vir

ni l' l'oumire tapêye pa m' l'oumrote dissu l' vude di m' papî ki l' blankeur del niût distind, nèn dpus ki m'-n efant k' on rond djonne vinte ratind.

Dji m' è va ! Vos, l' batea, 'l est tins d' fé gritchî vos vveles.

Levez l' anke et naivyîz lon erî dzo les stoeles !

Prinde li lådje e-n ene flouxhe d' espwers moudréles !

Fât i croere â dierin adîè des mocoos ?

Ptete ki les mastéas, ki priynut les oraedjes,

sont i des cis ki l' vint skete dins les nouwaedjes ?

(...)

Djans ! vos, m' cour, schoûtez l' tchant des naivieus.

Christophe, ridoblé pa Alain Boclinville

Aline

Didier Boclinville a skepyî li 25 di mâss 1967 a Sprimont. C' est on comike ki fwait des sketches avou des persounaedjes k' ont l' accint walon. Il est cnoxhou emey les waloneus po ses rdoblaedjes di des rlomêyès tchansons, aprume : Nathalie da Gilbert Bécaud. Ciddé après, « Aline » da Christophe.

On rdoblaedje di tchanson, c' est leyî djouwer l' mwaisse modêye del tchanson, et dire ene parole après tchaeke frâzlete, k' est cial on ratournaedje po rire u ene baltreye erî do tecse. Vos l' poloz waitî et schoûter so cisse videyo ci :

http://www.metacafe.com/watch/2679414/aline_en_wallon_li_geois_par_didier_boclinville/

J'avais dessiné – Dj' aveu grabouyî
Sur le sable – A Ostinde
Son doux visage – Si ptite gueuye
Qui me souriait – Elle aveut l' air biesse
Puis il a plu – Il a-st ataké a ploure
Sur cette plage – I fjeut tot placant
Et dans cet orage – Et avou l' drache
Elle a disparu – On nel voeyeut pus

Et j'ai crié – Eyet dj' a brai
Crié – Mins brai
« *Aline* » – « *Aline* »
Pour qu'elle revienne – Wice ess don ?
Et j'ai pleuré – Et dj' a tchoûlé
Pleuré – Tchoûlé
Oh j'avais trop de peine – I n a l' mer ki rmontéve

Je me suis assis – Dji m' a tapé l' cou al tere
Auprès de son âme – *Auprès de son âme ?*
Mais la belle dame – Mins li Claudia Shiffer
S'était enfuie – Aveut peté evoye
Je l'ai cherchée – Dj' a loukî totavâ, saiss
Sans plus y croire – Mins por mi, c' esteut fwait
Et sans un espoir – Elle esteut bizêye
Pour me guider – Avou Flipe ou kî sai dj'

Et j'ai crié – Eyet dj' a brai
Crié – Mins brai
« *Aline* » – « *Aline* »
Pour qu'elle revienne – On va magnî ou cwè ?
Et j'ai pleuré – Et dj' a tchoûlé
Pleuré – Tchoûlé
Oh j'avais trop de peine – C' est m' vinte ki tchoûléve di fwin

Je n'ai gardé – Dji n' a wârdé
Que ce doux visage – Ki s' tiesse d' ewarêye
Comme une épave – Come ene Lada
Sur le sable mouillé – Divins les flatch-flatch

Et j'ai crié – Eyet dj' a brai
Crié « *Aline* » – Mins brê « *Aline* »
Pour qu'elle revienne – T' atakes a m' enierver
Et j'ai pleuré – Et dj' a tchoûlé
Pleuré – Tchoûlé
Oh ! j'avais trop de peine – C' est paski dji peléve les agnons.

Tecse emilé pa Jany Paquay

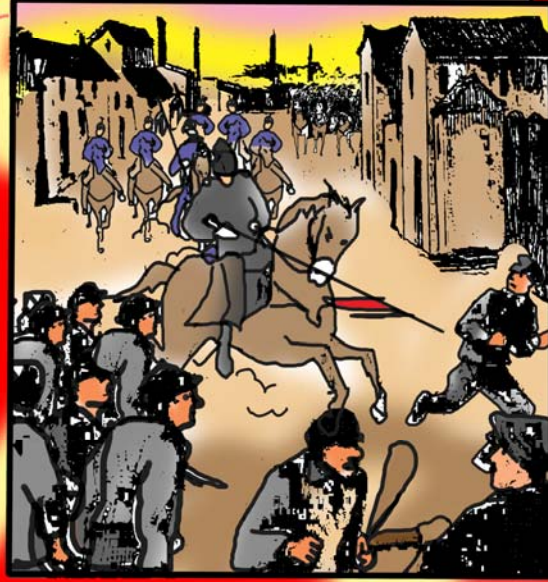
Waloneu revoyes

André Vellande, li diccionairî do **Motî do Condroz namurwès** (2009) vént di rdjonde li paradis des waloneus, nén ddja èn an après k' il âye yeu-st eplaidî si motî e deus tomes avou ene pârteye walon-francès, des ratourneures, et ene pârteye francès-walon, ato sacwants fâves di Lafontaine e walon po rawete.

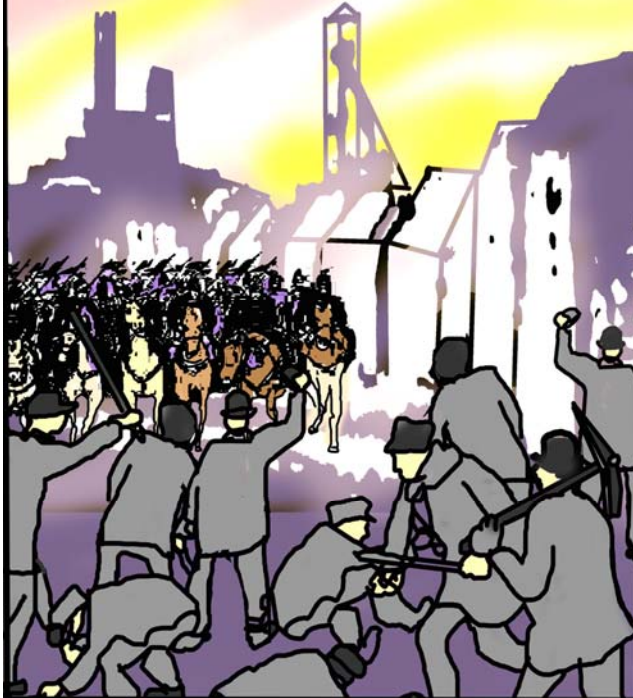
Lidje, li 18 di mäss 1886, des ovrîs ki fiestixhnut les ans del "Comene di Paris" di 1871 si dispetrognnut avou l' Gare Civike : deus omes di touwés !

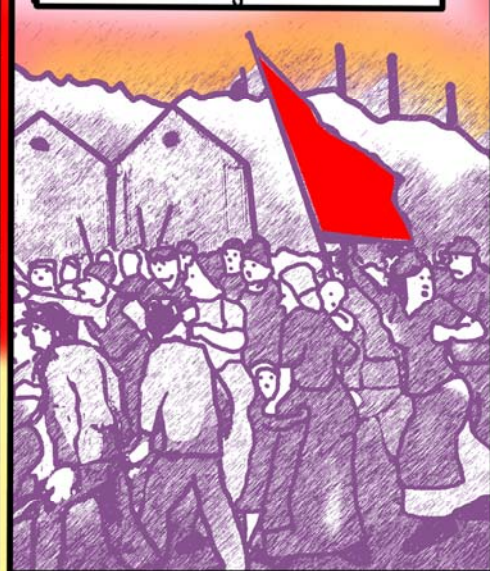
Li leddimwin, les houyeus di Djmepe-so-Mouze fihèt greve po esse rihässîs. Leu movmint si stâre pattavå l' Bassén lidjwès.

Li samwine d' après, Tchålerwè, el Borinaedje eyet l' Cinte ont shuvou. Li 25, les fosses di Fleuru eyet d' Djili djocnut. Pu, ene a ene, totes les ôtes.

Li 26 di mäss, les pikets fwaiynut serer les laminwers, les fondreyes et les verreyes do vijhnåve.

Riboutés foû del veye, les grevisses arivnut al verreye Baudoux a Djumet..

Les Lancîs vorèt so les ovrîs avou leus tchvås
L' oujhene et l' tchestea do patron broûlet
a l' anuti. Les sôdârs lugnèt les bardouxheus
et ndè touwer cwate.

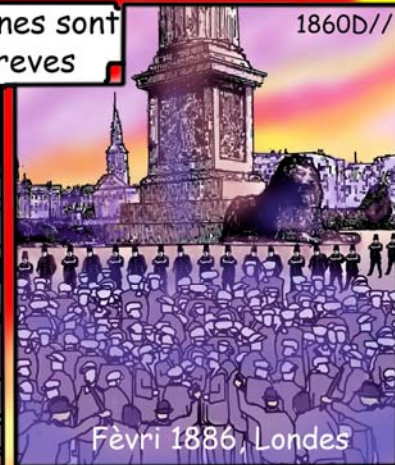
Li 27 di mâss, li djenerå Vandersmissen dene ôre às Lancîs di tirer sins
advierti. Li 29, a Rou-dlé-Tchâlerwè, on årè 12 touwés. I seront eterés
tertos eshonne.

Li 3 d' avri, avou l' aspoye di l' ârmêye, les oujhenes sont
rdovietes. Les houyeus, zels, continouwnut leus greves
po-z esse rihâssîs.

1 d' may 1886
Tchicago

1860D//

Fèvri 1886, Londres

A pârti di 1886, les ovrîs pattavâ l' monde shuvnut l' egzimpe di leus frés
walons. Ki vont co awè a s' fé etinde e 1893, 1896, 1902, 1932, 1934, 1936
pu e 1960. **Li dierinne lûte, leye, est ç' po dmwin ? Alez sawè.**

Vîs amuzmints : rime-rames d' efants (2)

Les doetreces

Dins l' dierinne Rantoele, nos avéns dné èn egzimpe di zoupleuse, et d'jusse anoncî les **doetreces**, ki s' fwaynut e prindant les cénk doets, onk après l' ôte, tot-z atacant på pôce...

Vola des egzimpes di doetreces :

Pôcî & Pôcet

Les cenes ki cmincèt pa "pôcî", dj' els a brâmint rascodou do costé d' Mâtche-el-Fâmene.

Pôcî / Londî / Grande Dame / Laminet / Pitit doet.

Pôcî / Londî / Grande Dame / Djanete / Pitit kerton k' est el cassete.

Pôcî / Londî / Grande Dame / Djan-Maçon / Pitit kerton k' a magnî l' lård e coron do bwès.

Mins vo vs è la ene ôte del minme cogne ki vént do pays d' Inguezêye :

Pôcî / Louîl / Grande Dame / Romanet / Pitit keket.

On voet ki, e walon do Mitan, li pôce si lome « pôcî ». Tot rcwerant dins l' Basse Ârdene, ça dvént « Peutchet ». C' est l' respondant do lidjwès Pôcet (francès *Poucet*), on mot k' on n' kinoxhe pus waire ki på persounaedje do Pitit Pôcet. Mins gn a eto li Tchâr do Pitit Pôcet li stoelreye ki s' lome e francès *la Grande Ourse*. El province do Lussimbork, « Pôcet » s' dit « Peutchet », çu k' a tot l' air di esse on mot gâmès.

Peutchet / Laridet / Grande Dame / Djan d' l' assô / Pitit « couteau ».

Po les deus dierins, on les pout trover riwalnijhîs : *Djan d' laecea / Pitit coutea (Djan d' lacê / Pitit coutê).*

Li cwatrinme doet

Portant, li cwatrinme doet n' a rén a vey avou l' laecea [*laif*] ni l' laitreye. Li mwaisse mot sereut, sorlon Raymond Mouzon li tchampnwès « *la sceau* ». Dj' ô Bén on catchet avou ene essegne metou sol bague d' on prince po-z acertiner ses letes et ordonances.

Ki l' no do cwatrinme doet ast a vey avou l' anea k' on-z î poite, ça s' voet Bén dins ç' rime-rame ci, rascodou a Inguezêye :

Pôcî / Lôlî / Grande Dame / Tchamossî / Pitit kerton

Pocwè « tchamossî » ? Paski les pôves n' avént pont d' anea d' ôr u d' ârdjint come les ritches, mins ene simpe bague di keuve. Do keuve k' erunit (s' ocside) et leyî ene traece di vert di gris sol pea do doet, k' a l' air tchamosseye [*moisie*].

Fantaizeyes po li pitit doet

L' apiçaedje do pitit doet, c' est l' moumint l' pus impôrtant do djeu, ca c' est did la k' on va catyî l' efant, et l' fé rire. Adon, li djhêye [*formule*] po ç' doet la, end a toplin. Avou les cenes citêyes pus hôt, boutans :

... / pitit crotea

... / pitit Djezus

... / Grande Dame / Tchît-vessâd / Pitit sôdârd ... K' a magnî tot l' lård ... dizo l' tâve amon Bozârd.

... / pitit courtâd ... ki va lâvâ ... cweri do laecea ... po li pitit vea.

Avou ça ki : « courtâd » esplicreut « *couteau* » et « kerton » veyous pus hôt.

Pôcin & Pôçrê

A Lidje, li rîomé pont Sint-Djulin s' a vnou stichî dins l' tournurete, e-n on djeu d' mot :

Poncin / Djulin / Dji vén / Dji va cweri on doet / Li ké ? / Li pitit / Wice est i ?

Nos rivnans don â pôce avou on novea no, ki sereut puvite « pôcin » (bodje « pôce », cawete « -in »). Tant k' a « Pourè » dins l' modêye d' Emtene ki shût, ça pôreut provni d' on « pôçrê » (bodje « pôce », cawete « -rê ») > Poûçret > Poûrè

Vla Pourè / Vla l' ci ki l' a touwé / Vla l' ci ki l' a ctaeyî / Vla l' ci ki l' a magnî / Pôve pitit ki n' a rén sayî.

Vo nos la so ene ôte sôre di tcherpinte ki cmincèt pa « Li ci k' a ». Come cisse-ciale :

Li ci k' a stî e bwès / Li ci k' a veyou l' leu. / Li ci k' a yeu peu / Li ci k' a racorou / Li ci k' a fwait cwîk cwîk dins les coxhes.

Asteure, i nos dmeure a-z esplikier l' no do deujhinme doet (Londî, Lôlî, Laridet). Mins si dji vos l' di, vos è sâroz ostant k' mi.

Dabôrd, dji vos leye aler loukî vos-minme sol Wikipedia walon, a « doetrece ».

Vos vieroz ki ces djeus d' doet la (e-n inglès *fingerplays*) egzistêynut avou dins des ôtes langues.

Nateure

Ni rauey pus les aubes

On vèjin da minne a brâmint tchictè po plu aveur l' otorizâcion do basti one maujon su l' cresse .

Cwand il a stî siervu di tos ses papîs, si prumî ovradge a stî bin sûr, di côpè tos lès aubes do tèrin : c' èst on sine èt c' èst à l' môde dins nosse pitite vile di Faumène (Rotchoirt).

Vos ploz choûte : les djins vos diront : bin sûr i faut chapè l' nature, mès nin vèci endo ! Vêla è Congo, è l' Amazoniye èt su lès glaces dès pôles. Voci, nos avans dandjî di meurs, di parkignes, di rotes, di maujons.

Tos ces tiyous èt ces planes la djinnèt todi : i hapèt l' solè do dzeu del terrasse do cabaret ou aspèthî les otos

do sôrti sins alè a stok. E l' èri-saujon, les fouyes fièt ripè lès pneus et ridè les tcheretes.

Dj' a-st ètindu one sakî dire : pinsez a Cîne : si nos n' ârèns nin yeu côpè les aubes su l' place Monseu, i s' aurint fè skètè pa l' sauvadje vint !

Avou dès pareys contes, pocwè nin rauey ossi les clotchîs, les potos electrikes èt tot çou k' èst a hôteur, po si an cas ?

Vos n' trevez nin k' i gn a di cwè grignî des dints ? I faut des dijennes d' anèyes po k' on aube crèche èt yesse

d' astok. Mès i n' faut k' dij munutes po l' foute djus !

Voci on boket d' on powinme da Josée Spinosa ki dj' a trouvu dins lès « Cahiers Wallons ». Çà cauze do brut do vint dins les foyes des aubes

C' èst ène miète in live, el cia qu' dj' aureu scrît,

Gn a des ârguèdènes ; choûte come ça tchipîye.

C' èst in pô m' vicadje qui tchante la padrî,

Totes les fouyes di l' aube ont des vey-voltî

Désiré Mallet

Aler schoûter boerler les ciers

Inte Libin et Ôtchamp, gn a ene rezieve naturele k' on lome les Troufreyes. C' est la ki, li 3 d' octôbe 2009, nos roténs, onk dirî l' ôte, dins l' noere nute, po-z aler ôre boerler les ciers.

Li fwestî ki nos aveut scolé, ene pitite eure divant, nos l' aveut bén dit : tuzez ki vos n' estoz nèn les bénvnuos avâ la. Adon, fijhoz come si vos n' serîz nèn la : nèn câzer, nèn tosser, nèn foumer, nèn fé tchîpler ses pîs so les graevetes.

Est çki vos vierîz voltî ene binde di mâstitchîs vini schoûter a l' ouxh di vosse tchambe cwand vos vos aprestez a coûtchî avou vosse feme ?

C' est l' veur : on cier ki boerlêye, c' est k' i s' aponteye a potchî ene

trope di bixhes, les cenes ki s' ont ratroplé dins l' coron.

Ki : i n' est nèn tot seu, nosse potcheu, po fé cist ovraedje la. Gn a des pus djonnes ki lu ki vôrènt Bén aprinde el mestî. Adon, s' i s' aprepièt, francs come Batisse, i les souke avou ses coines, et les rbôrer evoye.

C' est insi k' i s' va aroyî on teritwere k' i gn a k' lu d' mâye a-z esse dissu, do 10 di setimbe à 10 d' octôbe.

Et po fé l' police so ç' contrêye la da sinne, i n' a k' ene tchôze a fé : boerler, tot rôbalant si triyaedje fou [en quadrillant], a longueur

di djournêye – et del nute avou.

Tantea k' i n' a minme pus l' tins d' aler waidyî [pâturer]. Sol sâjhon do brâme – li grandiveus no pol boerlaedje – on gros cier va freyî [maigrir] di Bén 50 kilos.

Del sipeche [fourré], so on croupet, la ki nosse guide nos aveut vnou moenner, on-z oyeut deus troes ciers ki boerlènt, tchaeke di s' costé, po disfinde leu-z aroyaedje, dins les fagnes des troufreyes. Gn aveut onk ki s' aprotchive padecô a nèn ddja 500 metes. Mins i n' moussèt nèn voltî dins les spès bwès – la k' nos esténs a l' ahoute – ca l' cier, c' esteut, à cmince, ene biesse des plins [plaines].

Societé

Sâreut on tourner cazake cwand ons est gaiy ?

Dispoy 1974, li Soce Sikiatrike Amerikinne, ki sait di cwè ele djâze, a rsaetchî l' omossessuwalité foû del lisse des malâdeyes di tiesse.

Parey po l' Soce Daegnrece del Santé, dispoy pus di 20 ans. Et portant, gn a co des soces, aprume âs Estats-Unis, mais eto e-n Urope, ki pretchnut l' discandjaedje: l' fâreut, sapinse zels, ene « médyinne di distrapaedje » po les gaiys et les lesbyinnes, po lzès fé divni eterossessuwels.

C' est possible, ça ?
Douvént ? Comint ?

Li mouvmint ex-gay

Li s' adjixh d' ene grandiveuse frawe, ki cherbene les dloujheyès balzinantès djins. Li s' sievnut des forpassêyès teyoreyes sikiatrikes, maxheyes avou del foe crustinne. Mins cisse-ciale a stî toirtcheye foû des scrijhaedjes bibliques k' ons a ratourné afisse d' elzî fé dire çou k' i n' volnut nén dire.

L' « idintité sintimintrece », c' est ene sacwè k' on n' sâreut candjî e-n ene djin. Des soces come « *Exodus International* » ou « *Love Won Out* » employnut ces « médyinnes di distrapaedje » la. Ki : i n' elzès fâreut waire lomer insi, la k' i gn a nouk k' est malâde. Ci médyince la d' on costé ni dene nou rzultat, et did l' ôte, leye so les djins des mwaijhès marques.

Il ont diferinnès manires di « médyî » les djins. Aprume, gn a des soces d' « aspalaedje », ewou k' les mwaissees sititchnut ezès tiesses des djins di s' foirci d' vey evi çou k' i

sintnut. Pa des côps, i lzî fwaîynut pâterniker des versets d' Bibe come « Avou èn ome vos n' coûtchroz nén come avou ene feme : c' est ene abominâcion »⁴.

Et s' i n' arivnut nén a candjî, c' est d' leu fâte da zels. C' est k' i n' boutnut nén comifât, k' i n' priynut nén assez, k' i n' repetnut nén l' pâternicaedje assez.

Ces djonnès djins la sont témint cotapés sicolodjicmint ki brâmint did zels fwaîynut mâleur di leu coir [se *suicident*].

Li foite manire

Des ôtès soces employnut des manires co pus foites: li « médyince pa disgostaedje ».

On mostere âs djins des imâdjes d' omes dismoussîs (ou des dismoussêyès femes po les lesbyinnes), et cwand i sont estchâfés, tchak ! on lzî fote on côp d' corant electrike. Ou co, on lzî dene a boere des arnâdantès droukes [substances émétiques] divant d' els estchâfer. C' est des pratikes ki raviznut l' torteure.⁵

⁴ C' est on fâs ratournaedje do Levitike 18:22. Li bon sereut: « Vos n' iroz nén el bedreye d' ene feme avou èn ome : c' est ene loignreye ». Ci verset cial mi fwait sondjî â manaedje a troes, purade k' a l' omossessuwalité.

⁵ NDMS : C' est des techniques k' on-z a eto employî – al vude – po les foirt-waeraxhes [ultra-violents]. C' esteut l' fén do rlomé fime « Orandje Mecanike ».

Li rzultat : les gaiys seront disgostés des omes (po on ptit timp), sins poleur inmer les femes; les lesbyinnes seront disgostêyès pàs femes, sins poleur vey voltî les omes.

Mins, après on ptit tins, i rseront ridivnous come divant, tertos et tertotes.

Mâgré tos les prometaedjes, li mouvmint mostere ses arokes dispoy li cmince. E 1979, les deus ahiveus d' *Exodus International* - Michael Bussee et Gary Cooper - ont cwité l' soce, et s' mete eshonne, la k' i s' rindént conte k' i n' arivént nén a divni zels-minmes des eterossessuwels. So 18 ans d' timp, n a ût soces k' ont yeu l' minme sôr: les ahiveus des soces ex-gay ont dismonté leus prôpès soces, la k' i n' arivént nén a s' candî, ni a candjî les djins nerén.

Les sorvicants des « docturnaedjes ex-gay » ont ahivé les soces ex-ex-gay, po-z aidî les djins et ls espaitchî di s' fé cotaper pa des sofrixhances ki n' sievnut a rén.

Po-z aler pus lon, on pout rwaitî l' waibe del soce *Beyond Ex-Gay* (www.beyondexgay.com, e-n inglès) et l' fime *Save Me* (« Schapez m' »), ki raconte li vicâreye di deus omes â mitan d' ene soce ex-gay.

Djôr et Nicolai Staelens-Sfasié

À dfwait del pus romêye des tchansons e walon

Emile Sullon vos dit l' sinne sol « Tchant des Walons »

Cwand on a drovou l' teyâte do Triyanon, e 1926, c' est m' popa k' a vnou tot seu dvant l' grande toele po tchanter l' « Tchant des Walons » e-n etir. Vos pinsez bén ki, po-z esse seur di n' si nén maxhî dvins les coplets, i l' a dvou repeter pus d' ene feye el mâjhône. Dji n' aveu adon ki cwatre ans et dmey mins les paroles m' ont moussî e l' oraye po n' è mây vini foû.

Dji vos va dire kékes mots so l' ouve et sol manire k' on s' î a pris po l' fé (sorlon mi et d' après çou k' dj' a-st etindou dire).

C' est e 1900 ki l' Tchant des Walons wangna l' concours ki « La Ligue Wallonne » aveut metou so pî. Si oteur, Théophile Bovy, vina à monde e 1863 et l' ci ki l' a metou e muzike, Louis Hillier, esteut cénk ans pus djonne. Lidjwès onk come l' ôte, i s' ont dvou rtrouver pus târd a Paris. Hillier î divna tchif d' orkesse et scrijha des operetes, dismetant k' Bovy a-st avou ene bâshele (Berthe) k' a sfî, sacwantès anêyes *Sociétaire de la Comédie Française*.

Insi k' çoula s' fijheut adon, po cmincî, c' est Bovy k' a scrît les paroles. Come tos les cis ki fjhént des paskeyes e walon, il a seur tchoezi ene muzike ki lyi a siervou d' modele. C' esteut tofer èn air kinouxhou et sovint l' minme k' on eployive. Insi vs poloz tchanter « Et l' ci k' n' est nén contin di

s' borguimwaisse » so l' air do « Pantalon trawé » ou sol ci da « Bietri ».

Ebén mi, dji vou wadjî ki nosse Tchofile Bovy aveut tchoezi ene sacwè d' ôte. Dj' a cwerou do tins po l' trover mins dj' a come ene idêye k' il a scrît l' Tchant des Walons tot prindant - tinez vs bén – « *Minuit, chrétiens* » come tcherpinte di muzike.

Emile Sullon (à mitan) avou Adamo (a hintche)

Divant do pinser k' dji di la ene sotreye, prindoz vosse coraedje a deus mwins et sayîz do tchanter « Nos estans firs di nosse pitite patreye » et l' restant do boket disk' a l' fén, mins tot l' fijhant aler so l' air di « *Minuit, chrétiens, c'est l'heure solennelle* » come on l' tchante à Noyé. Vos poloz fé l' contrâve ossu. Disk' à coron, tchaeke mot toume djusse avou l' muzike, ki ç' soeye li cisse da Adam ou l' cisse da Hillier.

Ki s' a-t i passé ? A m' shonnant c' est tot simple: Bovy a dvou dner les paroles, come els aveut scrît, mins sins ndè dire pus long, à compôzeu. Ci-cial a fwait ene novele muzike et çoula a dné « Li Tchant des Walons » come nos l' kinouxhans. C' est sovint

insi k' çoula s' passe inte èn oteur et on compôzeu, vos vs poloz racsegnî.

I s' pout bén k' Bovy aveut conté k' ci n' sereut nén si spitant. K' i s' atindeut a ene sacwè d' pus « nôbe ». Po cmincî, c' est ene miete pus londjinmint k' end a toplin k' el tchantént i n' a nén co si lontins. À resse, divins mi live otobiografike « Dji vs va dire li minne », rexhou e 1997, à passaedje ki s' rapoite a l' inogurâcion do monumint da Tchantchès, dji raconte ki Hillier bateut ene mezeure ki les djins n' polént shure. L' orkesse aveut fini l' boket k' on etindeut co « *Nosse tere est pite mins nos avans l' ritchesse...* »

Et bén, tot çoula s' ridjond. Mins sortot, asteure k' on arive sins poenne a mete li vigreusté ki l' compôzeu sohaitive, ni tchictans nén a l' fé. On n' sait jamây ! S' i nos etindreut did la-hôt ou d' ene sawice, ostant lyi dner l' plaijhi do sepi k' il ârè-st avou s' vire [qu'on a suivi son idée, son caprice].

avou Luis Mariano (a hintche)

Emile Sullon, divins « *Ké walon po dmwin* » Quorum, Djerpene, 1999.

Etimolodjeye : inte li latén (et l' francike) eyet l' walon

Vî francès, vî walon, vî lingaedje d' oyi ?

Djokez d' dire « vî francès » po l' roman. El roman, c' est eto do vî walon ! TOS les deus sont des « patwès » do roman.

Les Picårds dijhnut l'asteure come franc Batisse ki leu langue a des scrijhaedjes pus vîs k' el francès. Inte di zels, li **tchantinne sinte Ulaley** [*cantilène de sainte Eulalie*] la k' on rtrouve brâmint dpus d' piceures do picård – et do walon - ki do francès.

Ciete, li mot « vî francès » shonne aveur passé come atuze dins les ôtes lingaedjes (*old French*). Portant, ci lomaedje la n' divreut esse leyî ki po les vîs tecses prodûts e l' lye-di-France inte 1100 eyet 1500.

Tant k' âs scrijhaedjes del Hôte Moyinådje, inte 700 et 1100, divrént esse lomés « **vî lingaedje d' oyi** », li sourdant di tos les lingaedjes d' oyi d' asteure.

Di 1200 a 1600, li francès kimince a si spåde dins les scrijhaedjes administratifs, pu literaires. Cwand Francwès lî, avou l'ordonance di Viyé-Cotret (1539) oblidje si uzaedje, i

n' fwait ki d' oficialijhî on clintcha [*tendance*] k' egzistéve dedja dispu bele ådje, ey el Walonreye avou. E nosse payis, li maxhaedje di « vî walon » et di ç' francès administratif la a stî lomé pa Louis Remacle li **scrîta** [*scripta*]. Mins çoula, c' est co ene ôte istwere.

Li Tchanson Roland

Onk des pus rlomés scrijhaedjes e vî lingaedje d' oyi, c' est l' epopêye (grand long powinme d' avinteures) « li Tchanson Roland ».

Tot raspepiant l' Tchanson Roland, on pout rilever ene pekêye di mots et d' piceures do vî lingaedje d' oyi k' ont stî wårdés e walon et nén e francès.

Pol motlî [*vocabulaire*] , on rmarkêyèrè : adviner, botroûle (botril), *chamossier* (tchamossî), gade, *hasterel* (hatrea), *jocquier* (djoker) *jote* (djote), *machurer* (maxhurer), ovrer, *prangeler* (prandjler), ramon,

remembrance (rimimbrance), *resplamer* (respâmer), *sablon* - et nén sable, k' esteut ôte tchoi - (sâvlon), *tremmeler* (tremler), *todis* (todi) *tricoise* (tricwejhe), *tri*, *trie* (trî), trô, uchier (houkî), *vesprée* (vesprêye).

On trouve eto les rbetchfessaedje [*métathèse*] do R, si tipikes do walon : come berbis, berwete.

L' oyon O/OU est sovint rindou pa O come e walon d' asteure, et nén pa « OU » come e francès d' asteure : molén, plorer, prover, trover Vos sâroz ki li scrijha "OI" (u « OY ») si prononcive "wè" : On scrijheut « *le roy* » et dire « *le rwè* ».

Et, pol tchessete, les "J" (u « GE ») et "ch" do scrijhaedje si prononcént « DJ » et « TCH ».

A l' après di des tecses da José Schovaerts et Marcel Slangen.

Sicrijheus e walon

Li croejhete walone va-t ele so flote ?

On trouve todi dpus, divins les sicrijheus e walon ki n' ont nén ristî a des scoles di walon, des cis (et des cenes) ki rcopeynut li croejhete [*grammaire*] do francès. Ene des piceures do francès k' a-st abroké li pus awiyanmint e nosse walon, c' est d' acoirder les pârticipes erireces [*p. passé*] avou l' droet coplemint [*COD*] metou padvant. Sacwantès frâzes rilevêyes dins les gazetes e walon, djusse ces troes moes ci :

- Les paskeyes k' elle avént *passêyes* eshonne (po : k' elle avént **passé** eshonne)
 - Nos avans ene foirt bele veye, mâlureuzmint, nos politikîs ni l' ont djamây *respectêye* (po : ni l' ont djamây **respecté**)
 - Ele s' a *mostrêye* capâbe (po : ele s' a **mostré** capâbe)
- Pus traite a-z apliker : l' acoirder do viebe dins l' frâzlete aloyeye â no [*proposition déterminative*], ki dmeure todi al 3inme djin e walon (modele : c' est **mi** k' **est** mwaisse !)
- Nozôtes ki *vicans* dissu l' tere (po : nozôtes ki **vike**).

Letes di lijheus et d' ciberrôbaleus

Bondjoû tærtous

Couillet cache ène sakî pou aprinde el walon à des djins qui nè 'l counèch'nt pu : si vos 'din viyîz yun qui pout fé l'afère, fèyez-l savwè à 'm copin Djan dè l'escole d'èl pikète du djoû à Chârlerwè.

El pîre, c'est què 'çti-là ou Bén 'çtèle-là dwèt yesse mèsse d'escole ou Bén avwè in « *certificat d'aptitude pédagogique* »

À yun d' ces quate, Bén voltî.

Lowi du tchèri (**Louis Pieters**), rûwe dè Couûrcèle 34, Céle ; emile : LPieters@skynet.be

On-z est binâjhe di vs fé sawè k' ene pitite Laura a vnou à monde ouy tot à matén adlé nosse fi Colas.

Jacques Werner, li 10 di djun

Chal, è bin on rouvèye cayi lès fwètès tchèleurs du

djulète : nos ravans ouy li pleuve èt dè pus freud tims Et quène bone novèle por vos là à coron?

Djusse 'ne putite sakwè : c'èst drole ku so yahoo viker dj'a d'omé 6 saminnes sins rin avou (d' el 15 du jun à 3 d' awousse) èst-ce insi por vos ?

Co ôte tchwès : dji veû ki Google èst possibe dist-on duvins 36 lingadjes : è pokwè nin l' walon? A kwand l' minme afère on djou po nosse walon? Dj'è rèspons ku vos-i tuzoz à hinèye...

Po çou k'è dè dièrin numèro dèl Ranteule, dj' deu dire ku dj'a stou fwèrt binâhe d'aveur on pô dè novèles da Lorint Hendschel.

C'èst tot...

Djusk-à don...

Jacques Werner, Bârvea-e-l'-Ârdene

Response : Gn a ddja Gôgueule (Google e walon) <http://home.scarlet.be/madubertaal/gogueule/>

On vôteut Bén moens di dismousseyès comeres sol pådje divantrinne del Rantoele (mins nèn mete des omes dismoussîs e leu plaèce nerén !)

Djôr Sfasie, Sint-Serwai

Bondjou Lucyin.

C'est l' **Pascal Baidjot** ki vs cåde. Nosse pere Louwis nos è fwèt ène sézine. Il astot fwart odé el s' cur [*cœur*] ossi. Il ére à l' clinique à Libråmont po kékes djous. Il î ont fwèt èn électrochoc po lyi rmète ène valve d' èkére. Dju sondje ku ça va daler. I va nos revnu d' aplomb bin vite, putète en triphasé ç' còp là.

Arveye

Response : Tos les lijheus del Rantoele lyi sohaitèt di s' rifé li pus rade possibe... et si rpoizer après, sortot.

Fâves

A maråde !

Djè supouze què, vous ètou, estant djonne, vos avez fèt come tærtous, daler a maråde.

Vla ène afère què les djonnes d'asteure nè savnut pus branmint fé, vu qu' i gn a pus wére dè courtis [*vergers*] dins nos campagnes et co mwinsse pou lès céns qui dmeurneut dins les garines às lapins [*H.L.M.*] dè l' vile. C'est Bén seur pou ça què, yeusses, is vont a maråde dins les aléyes des grands boutiques.

Toudi èst i què, tims dè condjîs, Kèvine èt Bastén sont-st a l' mājon d' leu grand-père dins in pitit vilådje. Velza-st èvoye a maråde às pronnes dins l' pachi d'ène cinse.

Tims qu' yun monte dins l' âbe, l'ôte dèveut monter d' gârde pou vir s' i n'ariveut nèn ene saquî. Pont d' tchance, vla l' cinsî qui arive èt Kèvine pète èvoye, lèyant s' frère a dalådje [*occupé*] dins l' pronnî.

- Ey adon, vâren, qwè ç' què vos astéz ocupé a fé dins m'-n âbe ?

Et sins s' dèsmontchî, l' arsouye lyi respond :

- Bén, msieu, i n'aveut yene dè vos pronnes qu'aveut tcheu al tête, ça fèt qu'asteure, dj'asprouve dè l' erpinde, da ! »

Christine Tombeur

L' ABERTEKE

Copinreyes

Copinreye di Bastogne

Tâves di rcâzaedje e walon tos les 3inmes londis do moes a l' aisse del Tuzance di Bastogne ou à Muzêye del linne a Bjhâri (Bizaury).

Câzaedjes so on tinme metou d' avance; tchansons, rivowe di l' actouwalité do moes avou, tchaeke còp, 20 a 30 soçneus(es).

Racsegnes : Claudine Voz claudinevoz@hotmail.com.

Les rcâzeus d' Bive (Bièvre)

Aisse del Tuzance; copinreye li prumî mârdis do moes, di 15 e a 17 e. Racsegnes :
Dorchimont, Mady
mady.dorchymont@skynet.be
Baijot Louis
moulins.baijot@skynet.be

Les djâzeus d' Manhé

Sale comunâle, tos les 4inmes mierkidis do moes. Racsegnes: Jean et Anne-Marie Leclerc

Copene Oufa (Oufalijhe)

Tâves di rcâzaedje e walon deus còps par moes ; Racsegnes: André Lamborelle (061 28 94 26), Marcel Leboutte (061 28 91 14).

Ceke d' animâcion et d' djâzaedje e walon di **Rindeu**
Li prumî londi do moes a 20 eures. Racsegnes : Jean-Marie Hamoir 084 47 78 57.

Tâvléye di walon di Rotchfoirt

"Accueil Famenne", les prumîs et troejhinme mierkidis do moes. Racsegnes : Désiré Malet
d.maletsonveau@skynet.be.

Copinreye di Tchârnoe (Tchaurnè, Charnoux-Harsin)

Sâle do viyaedje, li 3inme mârdis do moes Racsegnes : Jules Lucy 084 34 45 31 ; 0477 78 13 06; Josée Buron : joseeburon@hotmail.com

Li copinreye di Timister :

Li prumî djudi do moes a 20e ; Racsegnes : Léon Bomboir (087 44 61 85).

Sicoles di walon

Les scrijheus walons do Lussimbork :

Sicole comunâle d' Ârveye (Arville), on semdi par moes, di 2 eures di l' après-nonne a 5 eures del vesprêye.

Racsegnes : Willy Leroy, rue de Wacomont, 18 a 6870 Ârveye (061 61 16 25), emile willy.leroy@belgacom.net

Univiersité des 3 còps 20 di Lidje

tos les vénrdis a 9 eures; Racsegnes 04 370 18 01

Les scoles di Bive do moes d' octôbe 2010

Les mârdis 5, 12, 19 et 26 a l' Aisse del Tuzance di Bive, di 14 e a 17 e ; racsegnes : ccb@bievre.be

Les scoles di walon a Serè

mârdis di 16 a 18 e. racsegnes : R. Joelants (04 336 09 56) - F. Chaumont (04 336 21 79).

Troejhinme boket do responda da **Serge Fontinne** †.

sol **tévé walon-câzante** (Youtube)

<http://www.youtube.com/wlntv>

Do tchôd modou so les waibes e walon

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

riva sins arokes dispu l' moes d' may. Eto, li waibe di noveles <http://aberteke.org> a stî rsatcheye foû des fyis. I dmeure a vey si on sârè rapontyî et rechrâxhî les pådjes k' egzistèt ddja ey aveur des noveas eplaidaedjes di tecses di Belès Letes et d' prôze nèn racontrece.

Merci a Pablo Sarachaga ki tént todi l' pot droet lavola.

L' eciclopedeye Wikipedia

a-st acsût les **11.742** ârtikes (à 30 d' awousse 2010).

<http://wa.wikipedia.org>

Si pådje di noveles : <http://wa.wikipedia.org/Wikinoveles>

Li Wiccionaire s' amidere todi dpus. On-z î pout mete eto des mots e Feller, copurade les ptits mots assez lon erî d' leu rfondowe. Metans : yin, yun, yink ki l' rifondowe, c' est « onk » ; « oûr » on mot d' après Nivele ki pout vleure dire « ôr » (metâ), « hourd » [*échafaudage*] u « wôr » (foû).

N av, dissu, **4958** ârtikes à 30 d' awousse 2010.

<http://wa.wiktionary.org>

Ça fwait 3,4 **noveas** ârtikes tos les djoûs po les deus pordjets, dispu l' dierin contaedje (29 di may) ; 4,7 dispu èn an.

Libes programes e walon

<http://walotux.walon.org>

Foroms, lisses & waibe-bloks

<http://innocentcitron.blogspot.com/>

<http://fr.groups.yahoo.com/group/viker/>

<http://walon.cultureforum.net/>

<http://berdelaedje.walon.org/>

<http://forum.toudi.org/>

Racsegnes : Joël Thiry, tel 084 34 45 83
emile : musedelaparole@marche.be

Dins cisse Rantoele ci

- p. 3 : *Ratacaedje po les fiesses* : **Li Walonreye s' a basti sins l' walon** (Lucyin Mahin)
p. 4 : *Eternâcionâ* : **Moudes so les bateas po Gaza** (Pablo Sarachaga)
p. 5-6 : *Eternâcionâ* : **Dierins biyets d' Afganistan** (Martial Ledecq)
p. 6 : *Walonreye / Economeye* : **Kimint s' prezinter po ene plaeece** (André G. Dumoulin)
p. 7 : *Spôrts* : **Fotbale, ciclisse, atletisse... et k' i fjheut si tchôd** (Jean Goffart)
p. 8-10 ; 15-16 : *Istwere* : **Les crijhes di 1866 et 1886 et d' asteure** (José Schoovaerts)
p. 11-13 : *Belès Letes* : *Novele* : **Moude d' oneur** (Lucyin Mahin)
p. 13 : *Arimé* : **Zuvion del grande basse** (Stéphane Mallarmé & José Schoovaerts)
p. 14 : *Ridoblaedje walon di tchanson francesse* : **Alîne** (Christophe & Didier Boclinville)
p. 17 : *Vîs amuzmints* : **Djouwer avou les doets des ptits efants** (Lucyin Mahin)
p. 18 : *Nateure* : **Ni râyîz pus les âbes** (Désiré Mallet)
p. 18 : *Nateure* : **Li boerlaedje des ciers** (Lucyin Mahin)
p. 19 : *Societé* : **Des gaiys ritourneus d' cazake ?** (Georges Sfasie & Nicolas Staelens)
p. 20 : *Tchanson e walon* : **Des screts-mawets sol tchant des Walons** (Emile Sullon †)
p. 21 : *Walon* : **Vos avoz dit « Vî francès » !?** (José Schoovaerts & Marcel Slangen)
p. 21 : *Walon* : **L' abrocaedje del croejhete do francès**
p. 22 : *Atôtchance* : **Letes di ciberrôbaleus**
p. 22 : *Fâve* : **Al maråde** (Christine Tombeur)